

PIERĀDĪJUMU PĀRBAUDE KRIMINĀLPROCESĀ

VERIFICATION OF EVIDENCE IN CRIMINAL PROCEEDINGS

Oskars Kulmanis, Mg. iur.

Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes doktorants

Summary

The article addresses specific aspects of the principle of equality of arms, which is one of the fundamental principles that secures the rights of an accused person in court proceedings in criminal cases. It outlines one particular aspect laid down in Article 6 § 3 (d) of the European Convention of Human Rights, that is, the right of an accused person to examine witnesses against him. Another important aspect which concerns the rights of an accused person to examine the witnesses against him is an obligation for the national courts to justify convictions with the evidence verified in a court hearing. The Supreme Court of the Republic of Latvia and the European Court of Human Rights have emphasized several important practices of principle of fair trial which determine the justification of convictions with the evidence that has not been verified in court proceedings in criminal cases.

Atslēgvārdi: tiesības uz taisnīgu tiesu, pušu līdztiesība, pierādījumi, pierādījumu pārbaude, liecinieku nopratināšana tiesā.

Keywords: right to fair trial, equality of arms, evidence, verification of evidence, witness examination in court proceedings.

Ievads

Ar grozījumiem Kriminālprocesa likumā¹, kas spēkā stājās 2021. gada 1. janvārī, ieviests jauns koncepts, kas sistēmiski atbilstoši šī likuma 413. panta ceturrtās daļas 1. teikumam, 489. panta pirmajai daļai un 512. panta otrās daļas 4. punktam tiesai ļauj notiesājošu spriedumu pamatot ar tādām kriminālprocesā iepriekš sniegtām liecībām, kas tiesā nav pārbaudītas, ar norādi, ja aizstāvība piekritusi šo liecību izmantošanai. Tādējādi aktualizējas situācijas, kurās tiesas atsevišķos gadījumos notiesājošus spriedumus var pamatot ar tādām liecībām, kas nav pārbaudītas.

Uz veikto grozījumu pamata tiesas procesa efektivitātes veicināšanas nolūkā izmainīta Kriminālprocesa likumā noteiktā tiesvedības kārtība, kas attiecas uz pierādījumu pārbaudi un to izmantošanu tiesas nolēmumu pamatošanā. Šāda tiesībspolitiska izšķiršanās, kuras rezultātā no apsūdzētā viedokļa izveidots arvien

---

¹ Kriminālprocesa likums: LV likums. Pieņemts: 21.04.2005. [20.01.2021. red.].

striktāks kriminālprocesuālais regulējums, objektīvi pieprasa izsvērt iespējamu līdzsvarojošo elementu ieviešanu šajā regulējumā attiecībā uz citām kriminālprocesa stadijām.

Atbilstoši minētajam tiek izvirzīts šī raksta mērķis – koncentrēti uzsvērt līdzšinējo Augstākās tiesas un Eiropas Cilvēktiesību tiesas (turpmāk – ECT) redzējumu par pierādījumu pārbaudi taisnīgas tiesas kontekstā, tostarp par procesuālajām iespējām izmantot nepārbaudītus pierādījumus notiesājoša sprieduma pamatošanai, kā arī apzināt no pušu līdztiesības principa izrietošās garantijas un līdzsvarojošos faktoros un izvērtēt iespēju tos iedzīvināt kā normatīvajā regulējumā, tā arī praksē.

Liecinieku liecību pārbaudes tiesiskais regulējums un prakse

Saskaņā ar Kriminālprocesa likuma 71. panta septīto punktu pirmās instances tiesā apsūdzētajam ir šā likuma 60.² pantā noteiktās pamattiesības, kā arī tiesības piedalīties katra pierādījuma tiešā un mutvārdos veiktā pārbaudē, ja pierādījums attiecas uz viņa apsūdzību vai personu raksturojošiem datiem. Tātad likumdevējs ir nostiprinājis vispārīgu nosacījumu, ka apsūdzētajam ir tiesības pārbaudīt katru pierādījumu, kas attiecas uz viņa apsūdzību. Atbilstoši vispārējai kārtībai liecību pārbaude tiesā notiek, uzklusot liecinošo personu tieši un mutiski tiesas sēdē.

Savukārt ar grozījumiem Kriminālprocesa likumā, kas spēkā stājās 2021. gada 1. janvārī, nostiprināta jauna procesuālā kārtība. Atbilstoši tai apsūdzētais un viņa aizstāvis var piekrist neizsaukt uz tiesu atsevišķus lieciniekus, tādā veidā arī piekrītot šo liecību izmantošanai gan debatēs, gan arī tiesas nolēmuma pamatošanai. Tieslietu ministrijas sagatavotajā papildinātajā anotācijā² par grozījumiem Kriminālprocesa likuma 489. pantā, jo īpaši tā pirmajā daļā³, norādīts, ka grozījums paredz, ka turpmāk aizstāvībai būs tiesības norādīt uz tiesu aicināmās personas, proti, gan tās, kuras ir nopratinātas pirmstiesas kriminālprocesā, gan arī tās, kuras, pēc aizstāvības domām, būtu izsaukamas uz tiesas sēdi ar norādi, kāda apstākļa noskaidrošanai tās nepieciešams uzaicināt. Vienlaikus aizstāvības pusei tiks izskaidrots, ka, nelūdzot paziņojumā izsaukt kriminālprocesā agrāk nopratināto personu, kuras liecības iekļautas izmantojamo pierādījumu uzskaitījumā, aizstāvība piekrīt, ka liecībā fiksētās ziņas lietas dalībnieki varēs izmantot tiesas debatēs un tiesa nolēmumā savu secinājumu pamatošanai.

Papildu anotācijā tostarp norādīts, ka “[..] turpmāk tieši aizstāvības puse būs tā, kura norādīs uz tiesu aicināmo personu loku. Tāpat atzīmēts, ka grozījumi Kriminālprocesa likuma 512. pantā [..] nodrošinās to, ka turpmāk liecinieku

² Likumprojekta “Grozījumi Kriminālprocesa likumā” papildinātā anotācija. Pieejama: https://likumi.lv/ww/raksti/LIKUMI/PAPILDINATAS_ANOTACIJAS/PAPILD_ANOT_KPL_GROZ_555.DOCX [aplūkots 17.02.2021.].

³ Saskaņā ar Kriminālprocesa likuma 489. panta pirmo daļu tiesnesis pēc krimināllietas saņemšanas savā tiesvedībā nosūta aizstāvībai aicinājumu 10 darba dienu laikā iesniegt tiesā paziņojumu par nopratināmajām personām. Ja aizstāvība paziņojumā norāda, ka nav nepieciešams izsaukt kriminālprocesā agrāk nopratināto personu, kuras liecības iekļautas tiesā izmantojamo pierādījumu uzskaitījumā, tad aizstāvība piekrīt, ka liecībā fiksētās ziņas lietas dalībnieki varēs izmantot tiesas debatēs un tiesa tās varēs izmantot nolēmumā savu secinājumu pamatošanai. Vienlaikus tiesnesis paziņo par tiesībām iesniegt to personu sarakstu, kuras agrāk nebija nopratinātas un kuras, pēc aizstāvības domām, būtu izsaukamas uz tiesas sēdi ar norādi, kāda apstākļa noskaidrošanai tās nepieciešams uzaicināt.

nopratināšana tiesā vai to liecību nolasīšana nebūs priekšnoteikums, lai šīs liecības varētu izmantot, izspriežot lietu un pamatojot spriedumu. Vēršam uzmanību, ka grozījumi nav vērsti uz to, lai tiesā vairs netiktu pārbaudīti pierādījumi, tostarp nopratināti liecinieki, tieši otrādi, turpmāk tiks pārbaudītas tieši tās liecības, kuras, pēc aizstāvības domām, ir nepieciešams pārbaudīt, tādā veidā nodrošinot personas tiesības uz taisnīgu tiesu [...].”

Aizstāvības izvēle par liecinieku nopratināšanu savā ziņā izpaužas kā pierādījumu attiecināmības izsvēršana. Šis pienākums primāri gulstas uz apsūdzības uzturētāju, jo viņš lietu virza uz tiesu, kā arī uz tiesu, kura izskata lietu pēc būtības. Nav šaubu, ka tiesas procesu ir iespējams efektīvizēt. Taču ir diskutabli šī mērķa sasniegšanai izraudzītie līdzekļi.

Uz pierādījumu pārbaudi attiecas arī Kriminālprocesa likuma 15. pantā noteiktās tiesības uz taisnīgu tiesu, 20. pantā noteiktās tiesības uz aizstāvību, 449. panta pirmajā daļā noteiktais, ka pirmās instances tiesa tieši pārbauda pierādījumus lietā. Turklāt saskaņā ar Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas⁴ (turpmāk – Eiropas Cilvēktiesību konvencija) 6. panta trešā punkta “d” apakšpunktu ikvienam, kas tiek apsūdzēts kriminālnoziedzībā, ir minimālas tiesības “nopratināt vai būt nopratinājamam apsūdzības lieciniekus un pieprasīt aizstāvības liecinieku klātbūtni un nopratināšanu tajos pašos apstākļos kā apsūdzības lieciniekus”. Augstākā tiesa ir atzīmējusi, ka kriminālprocesa pamatprincipu (tostarp tiesību uz taisnīgu tiesu) pārkāpums atzīstams par Kriminālprocesa likuma būtisku pārkāpumu šā likuma 575. panta trešās daļas izpratnē, kura dēļ pirmās instances tiesas spriedums ir atceļams un lieta nosūtāma jaunai izskatīšanai pirmās instances tiesā.⁵

Augstākā tiesa ir uzsvērusi, ka “[...] atbilstoši Kriminālprocesa likuma 569. panta pirmajai un trešajai daļai kasācijas instances tiesa lietu pēc būtības neizskata, pierādījumus lietā no jauna neizvērtē, taču tās kompetencē ietilpst izvērtēt, vai ir ievērotas Kriminālprocesa likumā izvirzītās prasības pierādījumu vērtēšanā, vai pareizi piemērots Krimināllikums, kvalificējot noziedzīgu nodarījumu un nosakot sodu, vai tiesas nolēmums atbilst Kriminālprocesa likuma prasībām, vai nav pārkāpts kriminālprocesa pamatprincips – tiesības uz lietas izskatīšanu taisnīgā tiesā”⁶. Tiesai savs atzinums ir jāpamato ar likumu, pārbaudītiem un novērtētiem pierādījumiem.⁷

Augstākā tiesa norādījusi, ka Kriminālprocesa likumā noteiktās pierādījumu pārbaudes kārtības neievērošana un tiesas atzinumu pamatošana ar pierādījumiem, kas nav pārbaudīti likumā noteiktajā kārtībā, ir pretrunā ar Eiropas Cilvēktiesību konvencijas 6. panta pirmajā daļā, Satversmes 92. pantā un Kriminālprocesa likuma 15. pantā nostiprinātajam pamatprincipam – tiesībām uz taisnīgu tiesu.⁸ Kā jau tika atzīmēts, ar grozījumiem Kriminālprocesa likumā, kas spēkā

⁴ Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencija. Pieņemta 04.11.1950. Pieejama: <https://likumi.lv/ta/lv/starptautiskie-ligumi/id/649> [aplūkots 09.02.2021.].

⁵ Augstākās tiesas 17.12.2020. lēmums lietā Nr. SKK-489/2020, 8. punkts. Pieejams: <http://at.gov.lv/downloadlawfile/6990> [aplūkots 15.02.2021.].

⁶ Augstākās tiesas 14.02.2020. lēmums lietā Nr. SKK-33/2020 (ECLI:LV:AT:2020:0214.11810015009.6.L); Augstākās tiesas 19.19.2017. lēmums lietā Nr. SKK-532/2017 (ECLI:LV:AT:2017:1010.15830406610.1.L.).

⁷ Sal. Augstākās tiesas 14.07.2020. lēmums lietā Nr. SKK-359/2020 (ECLI:LV:AT:2020:0714.11120092918.8.L.).

⁸ Augstākās tiesas 10.10.2013. lēmums lietā Nr. SKK-463/2013 (krimināllieta Nr. 01517014603); Augstākās tiesas 16.10.2017. lēmums lietā Nr. SKK-472/2017 (krimināllieta Nr. 11860001416); Augstākās tiesas 2020. gada lēmums lietā Nr. SKK-[F]/2020.

stājās 2021. gada 1. janvārī, ir mainījusies pierādījumu pārbaudes kārtība, kas kā izņēmumu pieļauj arī nepārbaudītu pierādījumu izmantošanu nolēmuma pamatošanā. Šādi likuma grozījumi, iespējams, Augstākās tiesas judikatūrā iepriekš par pierādījumu pārbaudi paustās atziņas nosacīti padara par nepiemērojamām. Taču Kriminālprocesa likuma 15. pantā nostiprinātais kriminālprocesa pamatprincips un par to izveidojusies judikatūra ir arvien aktuāla. Turklāt bez ievēribas nevar atstāt arī Eiropas Cilvēktiesību konvencijā nostiprinātās garantijas, kuru saturu un piemērošanu ir interpretējusi ECT.

ECT Eiropas Cilvēktiesību konvencijas 6. panta pirmā punkta un trešā punkta "d" apakšpunkta tvērumā tostarp ir vērtējusi apstākļus saistībā ar liecinieku nopratināšanu un sacīkstes principa ievērošanu kriminālprocesā. ECT uzsvēra, ka vispārīgais princips, kas noteic Eiropas Cilvēktiesību konvencijas 6. panta piemērošanu, ir taisnīgums. Tiesības uz taisnīgu tiesu demokrātiskā sabiedrībā ieņem nozīmīgu vietu, tādēļ nevar būt pamata 6. panta pirmajā punktā noteikto garantiju šaurai interpretācijai.⁹ ECT atkārtoti, ka Eiropas Cilvēktiesību konvencijas 6. panta otrajā punktā nostiprinātā nevainīguma prezumpcija un 6. panta trešā punkta "d" apakšpunktā nostiprinātās garantijas saistībā ar liecinieku nopratināšanu ir 6. panta pirmajā punktā noteikto tiesību uz taisnīgu tiesu elementi, kas ir jāņem vērā ikreiz, kad tiek izvērtēts procesa taisnīgums kopumā.¹⁰

Atbilstoši vispārīgajam principam Eiropas Cilvēktiesību konvencijas 6. panta pirmais punkts un trešā punkta "d" apakšpunkts pieprasa, lai apsūdzētajam tiek nodrošināta adekvāta un pienācīga iespēja apstrīdēt un iztaujāt pret viņu liecinošo personu. Tas iespējams gan liecību sniegšanas brīdī, gan arī vēlākā procesa stadijā.¹¹ ECT ir uzsvērusi, ka Eiropas Cilvēktiesību konvencijas 6. panta trešā punkta "d" apakšpunktā nostiprinātais ir specifisks garants tiesību uz taisnīgu uzklaušīšanu nodrošināšanai atbilstoši minētā panta 1. punktam un kas ir jāņem vērā procesa taisnīguma izvērtējumā.¹² Vispārīgā gadījumā 6. panta trešā punkta "d" apakšpunktā nostiprinātais princips, kas noteic, ka sacīkstes ietvaros pirms apsūdzētā notiesāšanas visiem pierādījumiem ir jābūt uzrādītiem viņam publiskas uzklaušīšanas laikā.¹³ Izņēmumi no šī principa nedrīkst pārkāpt personas tiesības uz aizstāvību, vispārīgi Eiropas Cilvēktiesību konvencijas 6. panta pirmā punkta un trešā punkta "d" apakšpunkta nosacījumi pieprasa, ka apsūdzētajam ir jānodrošina adekvāta un piemērota iespēja apstrīdēt un nopratināt pret viņu liecinošo liecinieku brīdī, kad tiek sniegti paskaidrojumi, vai arī vēlākā procesa stadijā.¹⁴

Eiropas Cilvēktiesību konvencijas 6. panta trešā punkta "d" apakšpunktā lietotajam jēdzienam "liecinieks" ir autonoma nozīme šīs konvencijas izpratnē, kas tostarp ietver arī ekspertus kā lieciniekus.¹⁵ Taču eksperta kā liecinieka loma ir nodalīta no aculiecinieka lomas, jo pēdējais tiesai sniedz personiski uztvertu

⁹ ECT 14.01.2020. spriedums lietā *Khodorkovskiy and Lebedev v. Russia* (Nr. 2) (iesniegumu Nr. 51111/07 un 42757/07), 473. punkts.

¹⁰ Turpat, 474. punkts.

¹¹ ECT 12.05.2016. spriedums lietā *Poletan and Azirovik v. the former Yugoslav Republic of Macedonia* (iesniegumu Nr. 26711/07, 32786/10 un 34278/10), 81. punkts.

¹² ECT 12.01.2017. spriedums lietā *Batek and Others v. The Czech Republic* (iesnieguma Nr. 54146/09), 36. punkts.

¹³ ECT 15.12.2015. spriedums lietā *Schatschaschwili v. Germany* (iesnieguma Nr. 9154/10), 103. punkts.

¹⁴ ECT 12.05.2016. spriedums lietā *Poletan and Azirovik v. the former Yugoslav Republic of Macedonia* (iesniegumu Nr. 26711/07, 32786 un 34278/10), 81. punkts.

¹⁵ ECT 06.10.2016. spriedums lietā *Constantinides v. Greece* (iesnieguma Nr. 76438/12), 37.–38. punkts.

informāciju par konkrēto notikumu.¹⁶ Lai izvērtētu nepieciešamību noprotināt ekspertu kā liecinieku tiesas sēdē, ECT uzsver, ka ir jāņem vērā Eiropas Cilvēktiesību konvencijas 6. panta pirmajā punktā nostiprinātais taisnīgas tiesas principa koncepts, jo īpaši no tā izrietošās garantijas uz sacīkstes procesu un pušu līdztiesību. Pušu līdztiesības princips uzsver, ka iesniedzējam ir jābūt nodrošinātam ar saprātīgu iespēju izklāstīt savu lietu apstākļos, kas viņu nenostāda neizdevīgā situācijā salīdzinājumā ar pretējo pusi. Pušu līdztiesības principa koncepts neizsmēļ Eiropas Cilvēktiesību konvencijas 6. panta trešā punkta “d” apakšpunkta un arī 6. panta pirmā punkta saturu, kurā šis koncepts atspoguļo tikai vienu no tā elementiem. Atbilstoši Eiropas Cilvēktiesību konvencijai ECT mērķis nav izlemt, vai liecinieka liecības tika atbilstoši atzītas par pierādījumu, bet izvērtēt, vai process kopumā, ieskaitot pierādījumu iegūšanu, bijis taisnīgs.¹⁷

ECT savā judikatūrā ir uzsvērusi, ka pierādījumu pieļaujamības nosacījumus primāri regulē nacionālais likums.^{18, 19} Tādēļ vispārīgais princips uzliek nacionālajām tiesām par pienākumu izvērtēt pierādījumus, tostarp to pierādījumu attiecināmību, kurus apsūdzētais vēlas iegūt. Eiropas Cilvēktiesību konvencijas 6. panta trešā punkta “d” apakšpunkts kā vispārīgais nosacījums atstāj nacionālo tiesu ziņā izvērtēt, vai ir nepieciešams izsaukt lieciniekus²⁰, taču tas neuzliek par pienākumu apsūdzētā uzdevumā nodrošināt visu liecinieku klātbūtni un noprotināšanu tiesā, šī noteikuma mērķis, kā norāda lietotie vārdi ”tādos pašos apstākļos”, ir nodrošināt pilnīgu pušu līdztiesību attiecīgajā jautājumā.²¹ Attiecīgi nav pietiekami, ja apsūdzētais iebilst, ka viņam nav ļauts noprotināt noteiktus lieciniekus, viņam šāds lūgums ir jāpamato ar skaidrojumu, kāpēc konkrētos lieciniekus ir nepieciešams noprotināt un kā viņu sniegtās ziņas par faktiem palīdzēs noskaidrot patiesību.²² Pie šiem apstākļiem atteikums noprotināt apsūdzētā lūgtos lieciniekus tikai izņēmuma gadījumos veidos Eiropas Cilvēktiesību konvencijas 6. panta pārkāpumu.²³ Liecinieka neierašanās neapdraud kriminālprocesa taisnīgumu arī lietās, kurās aizstāvības liecinieku liecību pārbaude pieprasīta, lai konstatētu jautājumu, kas pārsniedz apsūdzības robežas, vai arī gadījumos, kad liecība nespēj pamatot apsūdzētā nevainīgumu.²⁴

Tas, cik stipriem jābūt līdzsvarojošiem faktoriem, lai tiesas procesu varētu atzīt par taisnīgu, ir atkarīgs no liecību, kuras nav pārbaudītas tiesas sēdē (persona nav noprotināta tiesā), nozīmības: jo svarīgāks ir šis pierādījums, jo nopietnākiem jābūt līdzsvarojošiem faktoriem. Šiem faktoriem jānodrošina taisnīgs un pienācīgs liecību ticamības izvērtējums.²⁵ Saistībā ar tiesas sēdē nepārbaudītu liecību izmantošanu ECT ir uzsvērusi vairākus elementus, kam var būt nozīme, proti, vai tiesa ir ar nepieciešamo piesardzību vērtējusi liecības, kuras sniegusi persona, kas

¹⁶ ECT 25.07.2013. spriedums lietā *Khodorkovskiy and Lebedev v. Russia* (iesniegumu Nr. 11082/06 un 13772/05), 711. punkts.

¹⁷ ECT 14.01.2020. spriedums lietā *Khodorkovskiy and Lebedev v. Russia* (Nr. 2) (iesniegumu Nr. 51111/07 un 42757/07), 476., 477. punkts.

¹⁸ ECT 19.01.2021. spriedums lietā *Keskin v. The Netherlands* (iesnieguma Nr. 2205/16), 39. punkts.

¹⁹ ECT 06.05.2003. spriedums lietā *Perna v. Italy* (iesnieguma Nr. 48898/99), 29. punkts.

²⁰ ECT 22.04.1992. spriedums lietā *Vidal v. Belgium* (iesnieguma Nr. 12351/86), 33. punkts.

²¹ ECT 18.12.2018. spriedums lietā *Murtazaliyeva v. Russia* (iesnieguma Nr. 36658/05), 139. punkts.

²² Turpat, 158. punkts.

²³ ECT 14.02.2008. spriedums lietā *Dorokhov v. Russia* (iesnieguma Nr. 66802/01), 65. punkts.

²⁴ ECT 18.12.2018. spriedums lietā *Murtazaliyeva v. Russia* (iesnieguma Nr. 36658/05) 143. punkts.

²⁵ ECT 15.12.2015. spriedums lietā *Schatschaschwili v. Germany* (iesnieguma Nr. 9154/10), 116. un 125. punkts.

nepiedalās tiesas sēdē, ņemot vērā, ka šādam pierādījumam ir mazāks spēks; vai tiesa ir detalizēti pamatojusi, kāpēc tā uzskata šādas liecības par ticamām, atsaucoties arī uz citiem pieejamiem pierādījumiem;²⁶ vai liecības, ko izmeklēšanas laikā sniegusi persona, kas nepiedalās tiesas sēdē, ir ierakstītas videoformātā;²⁷ vai aizstāvībai iztiesāšanas laikā vai pirmstiesas procesā ir iespēja uzdot jautājumus netieši, piemēram, rakstiski²⁸.

Viens no taisnīgas tiesas nosacījumiem ir iespēja apsūdzētajam konfrontēt lieciniekus tiesas priekšā, kura izlemj lietu pēc būtības, jo tiesneša novērojumi par noteikta liecinieka izturēšanos un ticamību var radīt apsūdzētajam noteiktas tiesiskās sekas.²⁹ Minētais tostarp attiecas arī uz ekspertiem kā lieciniekiem.³⁰ ECT judikatūrā ir nostiprināts, ka ir nepieciešams nodrošināt apsūdzētā tiesības iepazīties un apstrīdēt ne tikai eksperta atzinumu, bet arī atzinuma sagatavotāju ticamību, viņus tieši nopratinot.³¹

ECT uzsver, ja apsūdzības uzturētājs nolemj, ka konkrēta persona ir svarīgs informācijas avots, un nolemj personas liecību izmantot tiesā un ja tiesa liecību izmanto notiesājoša sprieduma pamatošanai, ir jāprezūmē, ka liecinieka personīga ierašanās tiesā un viņa nopratināšana ir obligāti nepieciešama, izņemot gadījumus, kad liecinieka liecība ir acīmredzami neattiecināma vai nebūtiska.³² Ja notiesājoša sprieduma pamatā vienīgi vai izšķirošā pakāpē ir liecinieka liecības, kuras apsūdzētajam izmeklēšanas vai tiesas laikā nebija iespēju pārbaudīt, tiesības uz aizstāvību tiek ierobežotas tādā apjomā, kas nav savienojams ar Eiropas Cilvēktiesību konvencijas 6. pantā noteiktajām garantijām.³³ Iepriekš minētie apstākļi uzsver tiešuma un mutiskuma principu un pierādījumu pārbaudes izdarīšanas, tostarp liecinieku nopratināšanas, nozīmi. Tā tiesnesim dod iespēju ne tikai izvērtēt krimināllietas materiālus kā dokumentus, bet arī cilvēciski pārliecināties par liecinieku un citu liecinošo personu sniegto ziņu par faktiem ticamību.

Situācijā, kad liecinieks nekad nav nopratināts tiesā, taču viņa liecība izmantota notiesājoša sprieduma pamatošanai, ECT ir konstatējusi apsūdzētā tiesību uz taisnīgu tiesu, jo īpaši sacīkstes principa un pušu līdztiesības principa būtisku ietekmēšanu, kas attiecīgi izraisa Eiropas Cilvēktiesību konvencijas 6. panta pirmā punkta un trešā punkta "d" apakšpunkta pārkāpumu.³⁴ ECT ir arī izvērtējusi apstākļus, kad liecinieka liecības ir vienīgie vai izšķirošie pierādījumi tam, lai konstatētu apsūdzētās personas iesaistīšanos izmeklējamajā noziegumā. Reģionālajai tiesai bija pienākums nodrošināt pieteicēju ar iespēju sagatavot aizstāvību atbilstošā veidā un izvirzīt savus attiecīgos argumentus. Tā vietā tiesa savus secinājumus pamatoja ar liecinieku liecībām, kas nekad netika pārbaudītas.³⁵ Ņemot vērā, ka tās mērķis ir pārliecināties par to, vai process kopumā bijis taisnīgs, ECT ir jāpārbauda pietiekamu līdzsvarojošo faktoru esamība gadījumos, kad promesoša liecinieka

²⁶ ECT 15.12.2015. spriedums lietā *Schatschaschwili v. Germany* (iesnieguma Nr. 9154/10), 126.–131. punkts.

²⁷ ECT 24.05.2016. spriedums lietā *Przydzia v. Poland* (iesnieguma Nr. 15487/08), 53. punkts.

²⁸ ECT 29.03.2016. spriedums lietā *Paic v. Croatia* (iesnieguma Nr. 47082/12), 47. punkts.

²⁹ ECT 04.06.2013. spriedums lietā *Hanu v. Romania* (iesnieguma Nr. 10890/04), 40. punkts.

³⁰ ECT 10.07.2012. spriedums lietā *Gregachević v. Croatia* (iesnieguma Nr. 58331/09), 39. punkts.

³¹ ECT 27.03.2014. spriedums lietā *Matytsina v. Russia* (iesnieguma Nr. 58428/10), 177. punkts.

³² ECT 25.07.2013. spriedums lietā *Khodorkovskiy and Lebedev v. Russia* (iesniegumu Nr. 11082/06 un 13772/05), 712. punkts.

³³ ECT 11.10.2018. spriedums lietā *Tuskia and Others v. Georgia* (iesnieguma Nr. 14237/07), 99. punkts.

³⁴ ECT 14.01.2020. spriedums lietā *Khodorkovskiy and Lebedev v. Russia* (Nr. 2) (iesniegumu Nr. 51111/07 un 42757/07), 484., 485. punkts.

³⁵ ECT 06.09.2018. spriedums lietā *Dadayan v. Armenia* (iesnieguma Nr. 14078/12), 52. punkts.

liecības bijušas vienīgais vai izšķirošais pamats apsūdzētā notiesāšanai, kā arī tad, kad nav skaidrs, vai attiecīgie pierādījumi ir vienīgie vai izšķirošie, pārliecinoties, vai tiem ir īpaša nozīme un to pieļaušana izmantošanai pierādīšanā var ierobežot aizstāvību. Līdzsvarojošo faktoru apjoms, kas nepieciešams procesa atzīšanai par taisnīgu, ir atkarīgs no promesoša liecinieka liecību pārliecinošā spēka. Jo svarīgāki ir šie pierādījumi, jo lielāka nozīme procesa taisnīgumu garantējošajiem līdzsvarojošajiem faktoriem.³⁶

Tāpat ECT ir uzsvērusi, ka bez "liecinieku" nopratināšanas vēl viena no Eiropas Cilvēktiesību konvencijas 6. panta trešā punkta "d" apakšpunktā nostiprinātā pušu līdztiesības principa izpausmēm ir arī dokumentu iegūšana. Nacionālajām tiesām, noraidot apsūdzētā lūgumus, ir pienākums tos motivēt ne tikai gadījumos, kad tiek lūgts izsaukt lieciniekus. Šāds pienākums paust atteikuma motīvus attiecas arī uz gadījumiem, kad apsūdzētais lūdz izprasīt cita veida pierādījumus, tostarp tādus, kas atrodas pie trešajām personām.³⁷

Saistībā ar minēto atzīmējama situācija, kad tiesas procesā aizstāvība pietiekusi lūgumu lietas materiāliem pievienot jaunus ekspertu atzinumus. ECT, vērtējot pušu līdztiesības principa ievērošanu, ņem vērā, ka apsūdzības uzturētājs lietas ietvaros šādus ekspertu atzinumus ir iesniedzis tiesai konkrētu apstākļu pierādīšanai. Ekspertu atzinumi iegūti pirmstiesas izmeklēšanā, kura nav notikusi kā sacikstes process un kurā apsūdzētais nav piedalījies. Apsūdzētajam tostarp nebija iespēju formulēt savus jautājumus ekspertiem, apstrīdēt viņus vai arī ierosināt arī sevis izraudzītu ekspertu iekļaušanu ekspertīzes veikšanā u. c. ECT konstatēja, ka apsūdzēto iegūtos ekspertu atzinumus tiesa neatzina par pierādījumiem un neiekļāva pierādījumu kopumā. Izskatāmajā lietā nacionālā tiesa bija ierobežojusi tulkojusi nosacījumu par speciālista uzaicināšanu, vienīgi vispārīgi atsaucoties uz speciālista kompetenci, tādā veidā liedzot apsūdzētajam iespēju atspēkot apsūdzības uzturētāja izmantotajos ekspertu atzinumos izdarītos secinājumus, kas nav samērojami ar pušu līdztiesības principu. Turklāt ECT papildināja, ka šādā veidā nav nodrošināts līdzsvars starp apsūdzētā un apsūdzības uzturētāja tiesībām iegūt un izmantot "eksperta pierādījumus", kas atzīstams par pušu līdztiesības principa pārkāpumu.³⁸

Kā redzams no ECT paustajām atziņām par pušu līdztiesības principa izpausmi kriminālprocesā, tas attiecas ne tikai uz personu tiesībām tiesas procesā. Lai konstatētu, ka process noritējis taisnīgi, ievērojot pušu līdztiesību, ECT vērs uzmanību pat uz apsūdzētā tiesībām pirmstiesas kriminālprocesā un izmeklēšanas raksturu. Proti, ja izmeklēšana nav kā sacikstes process, tādā gadījumā ir būtiski tiesas procesā nodrošināt līdzsvaru arī apsūdzētā tiesībās uz pierādījumu iegūšanu, to iesniegšanu, kā arī apsūdzības pierādījumu atspēkošanu.

Šobrīd likumdevējs tiesas procesa efektivitātes nodrošināšanas un tiesvedību ilguma samazināšanas nolūkā ir veicis vairākas izmaiņas apsūdzētā procesuālās tiesībās tiesā un to izmantošanas kārtību atsevišķos gadījumos pakļāvis stingriem termiņiem. Nav šaubu, ka šādu grozījumu mērķis ir disciplinēt apsūdzētos un viņu aizstāvjus. Tajā pašā laikā pušu līdztiesības princips taisnīga procesa un kriminālprocesa mērķa sasniegšanas nolūkā uzliek par pienākumu nodrošināt, ka viena no

³⁶ ECT 31.03.2016. spriedums lietā *Seton v. The United Kingdom* (iesnieguma Nr. 55287/10), 59. punkts.

³⁷ ECT 14.01.2020. spriedums lietā *Khodorkovskiy and Lebedev v. Russia* (Nr. 2) (iesniegumu Nr. 51111/07 un 42757/07), 515., 517. punkts.

³⁸ Turpat, 494.–499. punkts.

procesā iesaistītajām pusēm netiek nostādīta nevienlīdzīgā stāvoklī iepretim otrai pusei. Citiem vārdiem, arī apsūdzētajam taisnīgā procesā tiek garantēts noteikts un arī neatņemams procesuālo tiesību minimums, tostarp tiesības iegūt un tiesai iesniegt dažādus pierādījumus, kā arī apstrīdēt apsūdzības pierādījumus un iebilst pret to ticamību. Ja šīs tiesības atbilstoši šī brīža tiesībpolitiskajam virzienam tiek attiecīgā veidā pakārtotas stingriem to īstenošanas nosacījumiem, taisnīgas tiesas un pušu līdztiesības principa garantēšana objektīvi pieprasa tās personai, kurai ir tiesības uz aizstāvību, šo tiesību minimumu līdzsvaroti ar izmeklēšanas interesēm nodrošināt jau pirmstiesas kriminālprocesā. Lai līdzsvaroti veicinātu tiesas procesa efektivitāti, ir pārskatāma līdz šim absolutizētā izmeklēšanas noslēpuma institūta daba, kas atsevišķos gadījumos var nebūt savienojama ar kriminālprocesa mērķi.

Tiesības uz taisnīgu tiesu un taisnīgu procesu, kā arī no tām izrietošais pušu līdztiesības princips neliedz to, ka jau pirmstiesas kriminālprocesā varētu būt iespējams ar personas, kurai ir tiesības uz aizstāvību, līdzdarbību veikt atsevišķas izmeklēšanas darbības, kas saistītas ar pierādījumu iegūšanu un to ticamības pārbaudi. Šobrīd atbilstoši Kriminālprocesa likumam tas, piemēram, ir iespējams konfrontēšanā, liecību pārbaudē uz vietas, kā arī izmeklēšanas darbībās, kas tiek veiktas uz šīs personas vai viņas aizstāvja pieteikuma pamata³⁹, kā arī uzdodot papildjautājumus, ja ekspertīze attiecas uz aizdomās turēto⁴⁰. Citas tiesības līdzdarboties pirmstiesas izmeklēšanā aizdomās turētajam nav noteiktas.

Uzskaitītie gadījumi skaidri norāda, cik šauri šobrīd pirmstiesas kriminālprocesā iespējams iesaistīt personu, kurai ir tiesības uz aizstāvību. Pirmstiesas kriminālprocesā arī ekspertīzes – atkārtotas un arī papildu ekspertīzes – nosaka procesa virzītājs, un šādā gadījumā to tvērums pamatā ir tikai aizdomu vai apsūdzības pamatošanai nepieciešamie fakti un apstākļi. Tikai atsevišķos gadījumos to noteikšanā procesa virzītājs ievēro personas, kurai ir tiesības uz aizstāvību, vai aizstāvja pieteikumā ietverto lūgumu. Atbilstoši Kriminālprocesa likuma 27. panta pirmās daļas 5. punktam procesa virzītājs nodrošina iespēju kriminālprocesā iesaistītajām personām īstenot likumā noteiktās tiesības. Taču procesa virzītāja pirmstiesas kriminālprocesā noskaidrotos faktus un apstākļus persona, kurai ir tiesības uz aizstāvību, var precizēt vai pat oponent tikai tiesas procesā. Tiesa kā procesa virzītājs ir vienīgā, kura faktiski uzņemas atbildību par taisnīga procesa nodrošināšanu. Tādēļ ar apsūdzētā tiesību īstenošanu un nepieciešamo līdzsvarojošo faktoru praktisku un efektīvu nodrošināšanu tiesas process arī neizbēgami paildzinās.

Lai neatliktu prasību garantēt no taisnīga procesa izrietošos līdzsvarojošos faktoros tikai tiesas procesā, jau pirmstiesas kriminālprocesā kā izmeklēšanā, tā arī kriminālvajāšanā iespējams nodrošināt, ka persona, kurai ir tiesības uz aizstāvību, zināmā veidā līdzdarbojas izmeklēšanā un izmanto savas procesuālās tiesības, kas vērstas uz pierādījumu iegūšanu un to pārbaudi. Arī periodikā atzīmēts, ka apsveicama iespēja aizstāvībai piešķirt plašākas iespējas iesaistīties pirmstiesas procesā, tai skaitā piedalīties pratināšanās u. tml., ciktāl to iespējams pieļaut, netraucējot kriminālprocesa mērķu sasniegšanai.⁴¹

³⁹ Sk. Kriminālprocesa likuma 66. panta pirmās daļas 5. punktu.

⁴⁰ Sk. Kriminālprocesa likuma 66. panta pirmās daļas 7. punktu.

⁴¹ Meikališa Ā., Strada-Rozenberga K. Jaunākie grozījumi Kriminālprocesa likumā: apskats un komentāri. Jurista Vārds, 05.01.2021., Nr. 1 (1163), 12.–23. lpp.

Šajā sakarā ir apsverama jauna procesuālo garantiju ieviešana personai, kurai ir tiesības uz aizstāvību. Piemēram, tiesības uzdot lieciniekam jautājumus ne tikai konfrontēšanā, bet arī, piemēram, atkārtotā pratināšanā. No izteiktajām aizdomām persona un aizstāvis var secināt, vai tās ir pamatotas un kādi ir to pamatā esošie pierādījumu veidi. Šādā gadījumā rakstveida jautājumu uzdošana lieciniekam no aizstāvības puses jau pirmstiesas kriminālprocesā ne tikai sekmēs pušu līdztiesību un personas tiesības uz taisnīgu procesu, bet arī nodrošinās ātrāku un efektīvāku tiesas procesu, kas veicinās kriminālprocesa mērķa sasniegšanu kopumā.

Rakstveida jautājumu uzdošana būtu attiecināma arī uz ekspertiem lieciniekiem. Ekspertīžu sakarā ir apsverama iespēja aizdomās turētajam noteikt tiesības uzdot papildu jautājumus ne tikai gadījumā, kad ekspertīze attiecas uz šo personu, bet arī citos gadījumos. Tāpat bez papildu jautājumu uzdošanas arī personas, kurai ir tiesības uz aizstāvību, izraudzītu ekspertu iesaistīšana ekspertīzē garantētu pilnīgu nepieciešamo apstākļu noskaidrošanu. Plašāku jautājumu uzdošana un arī personas, kurai ir tiesības uz aizstāvību, izraudzītu ekspertu piedalīšanās ekspertīzē garantētu to, ka eksperta atzinums ir pēc iespējas pilnīgs, kas savukārt var izslēgt situācijas, kad ekspertīzes tiek atkārtoti nozīmētas tiesas procesa laikā. Tas tiešā veidā samazinās lietu izskatīšanas ilgumu. Kā jau tika atzīmēts, iepriekš minētais iespējams tikai tad, ja tiek pārskatīts izmeklēšanas noslēpuma institūts.

Kopsavilkums

1. Eiropas Cilvēktiesību konvencijas 6. panta trešā punkta “d” apakšpunkts kā vispārīgais nosacījums atstāj nacionālo tiesu ziņā izvērtēt, vai ir nepieciešams izsaukt lieciniekus, taču tas neuzliek par pienākumu apsūdzētā uzdevumā nodrošināt visu liecinieku klātbūtni un nopratināšanu tiesā, nodrošinot pilnīgu pušu līdztiesību attiecīgajā jautājumā. Attiecīgi nav pietiekami, ja apsūdzētais iebilst, ka viņam nav ļauts nopratināt noteiktus lieciniekus. Viņam šāds lūgums ir jāpamato ar skaidrojumu, kāpēc konkrētos lieciniekus ir nepieciešams nopratināt un kā viņu sniegtās ziņas par faktiem palīdzēs noskaidrot patiesību.
2. Ja apsūdzības uzturētājs nolemj, ka konkrēta persona ir svarīgs informācijas avots, un nolemj personas liecību izmantot tiesā un ja tiesa liecību izmanto notiesājoša sprieduma pamatošanai, ir jāprezumē, ka liecinieka personīga ierašanās tiesā un viņa nopratināšana ir obligāti nepieciešama, izņemot gadījumu, kad liecinieka liecība ir acīmredzami neattiecināma vai nebūtiska.
3. Pušu līdztiesības princips attiecas ne tikai uz personu tiesībām tiesas procesā. Lai konstatētu, ka process noritējis taisnīgi, ievērojot pušu līdztiesību, ECT vērš uzmanību pat uz apsūdzētā tiesībām pirmstiesas kriminālprocesā un izmeklēšanas raksturu. Proti, ja izmeklēšana nav kā sacikstes process, tādā gadījumā ir būtiski tiesas procesā nodrošināt līdzsvaru arī apsūdzētā tiesībās uz pierādījumu iegūšanu, to iesniegšanu, kā arī apsūdzības pierādījumu atspēkošanu.
4. Arī apsūdzētajam taisnīgā procesā tiek garantēts noteikts un arī neatņemams procesuālo tiesību minimums, tostarp tiesības iegūt un tiesai iesniegt dažādus pierādījumus, kā arī apstrīdēt apsūdzības pierādījumus un iebilst pret to ticamību. Ja šīs tiesības atbilstoši šī brīža tiesibpolitiskajam virzienam tiek

attiecīgā veidā pakārtotas stingriem to īstenošanas nosacījumiem, taisnīgas tiesas un pušu līdztiesības principa garantēšana objektīvi pieprasa tās personai, kurai ir tiesības uz aizstāvību, šo tiesību minimumu līdzsvaroti ar izmeklēšanas interesēm nodrošināt jau pirmstiesas kriminālprocesā.

5. Ir apsverama jauna procesuālo garantiju ieviešana personai, kurai ir tiesības uz aizstāvību. Piemēram, tiesības uzdot lieciniekam jautājumus ne tikai konfrontēšanā, bet arī, piemēram, atkārtotā pratināšanā. Rakstveida jautājumu uzdošana lieciniekam no aizstāvības puses jau pirmstiesas kriminālprocesā ne tikai sekmēs pušu līdztiesību un personas tiesības uz taisnīgu procesu, bet arī nodrošinās ātrāku un efektīvāku tiesas procesu, kas veicinās kriminālprocesa mērķa sasniegšanu kopumā.
6. Ekspertīžu sakarā ir apsverama iespēja aizdomās turētajam noteikt tiesības uzdot papildu jautājumus ne tikai gadījumā, kad ekspertīze attiecas uz šo personu, bet arī citos gadījumos. Tāpat bez papildu jautājumu uzdošanas arī personas, kurai ir tiesības uz aizstāvību, izraudzītu ekspertu iesaistīšana ekspertīzē garantētu pilnīgu nepieciešamo apstākļu noskaidrošanu. Plašāka jautājumu uzdošana un arī personas, kurai ir tiesības uz aizstāvību, izraudzītu ekspertu piedalīšanās ekspertīzē garantētu to, ka eksperta atzinums ir pēc iespējas pilnīgs, kas savukārt var izslēgt situācijas, kad ekspertīzes tiek atkārtoti nozīmētas tiesas procesa laikā. Tas tiešā veidā samazinās lietu izskatīšanas ilgumu.